2-ŞÖBA · ÇORVAÇILIK VA HAYVONLAR MAHSULDORLIGI

УЎК 639.303.45:535.21:577.3

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН АҲОЛИСИ ЭЧКИЛАРИНИНГ ГЎШТ ВА СЎЙИМ КЎРСАТКИЧЛАРИ

Н.Хожамбергенова,

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университети Нукус филиали магистранти

DOI
10.66073/ReFocus-Conf/1311092

NASHR SANASI
13.11.2026 · Nukus

SAHIFALAR
454–460

NASHR HAMKORI
Research Focus
ISSN 2181-3833

IQTIBOS UÇUN Хожамбергенова Н. Қорақалпоғистон аҳолиси эчкиларининг гўшт ва сўйим кўрсаткичлари // Veterinariya meditsinasi va çorvaçilikdagi dolzarb muammolar va ularning yeçimlari: xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari. – Nukus, 2026. – B. 454–460. – DOI: 10.66073/ReFocus-Conf/1311092

АННОТАЦИЯ изучение мясные и убойные качества козликов и козликов – кастратов в 8 месячном Каракалпакской популяции молочном коз при выращивании их на мясо. Установлено, что при убое оснавной фактор, который положительно вляет на убойные показатели и качество мяса, – это кормовой фактор. Кастрация лишь замедляет формирование мясных и убойных качество козликов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА козликов, кастрация, убой, туша, отрубы.

Кириш. Қорақалпоғистоннинг озиқ-овқат бозорини тўлдириш учун заҳиралардан бири нафақат Осиё ва Африкада, балки ривожланган Европа мамлакатларида ҳам жадал қўлланиладиган эчкичилик соҳасини тўғри ривожлантириш олдига қўйган мақсадлардан бири бўлиши мумкин. Бугунги кунда эчки гўштини ишлаб чиқариш ва истеъмол қилиш бўйича дунёдаги асосий минтақалар Осиё ва Африкадир [9].

Охирги 15-20 йил ичида маҳаллий эчкичиликнинг ишлаб чиқариш ҳажми сезиларли даражада камайди ва тармоқ салоҳиятига жавоб бермайди. Ички бозор унга таклиф қилинган нарсани истеъмол қилади, бундан ортиқ эмас. Ўзбекистонда эчкичилик соҳаси сут ишлаб чиқаришга йўналтирилган, Европа мамлакатларидаги замонавий эчкичилик эса сут ва ёш эчки гўшти ишлаб чиқаришга ихтисослашган бўлиб, бу эчкичиликнинг умумий таркибида 50% ва ундан кўпроқни ташкил қилади. Украинада эчки гўшти ҳозирда барча турдаги гўшт ишлаб чиқаришнинг тахминан 1% ни ташкил қилади [8].

Адабиётлар таҳлили. Ёш эчки гўшти таъмининг юқори кўрсаткичлари билан ажралиб туради ва озуқавий қиймати ва фойдалилиги бўйича у қўзи гўштидан кам эмас ва мол ва чўчқа гўштидан анча устундир. Кўпгина Африка ва Осиё мамлакатларида гўштли эчкилар фақат ёввойи эчки гўштига ўхшаш нозик гўшт олиш учун етиштирилади [6].

Шунингдек, майин гўштни сўйиш олдидан худди шундай тарзда консентратлар билан боқиладиган такалар ва туғмаган эчкилар беради, уларга дон, кепак, илдиз мева экинлари ва яхши пичан билан ажралмас ош тузи қўшилади, бу озуқанинг таъмини яхшилайди ва ҳайвоннинг иштаҳасини оширади [4].

Ҳар қандай сабабга кўра подадан боқилган бир ёшли эчкиларнинг гўшти деярли эчки гўшти каби қимматлидир. Қадимги ҳайвонларнинг гўшти таъмсиз ва шунинг учун унчалик қиммат эмас. Катта ёшли эчкиларнинг гўшти овқат учун ишлатилмайди, чунки у ёқимсиз ҳидга эга, бундан ташқари, у қаттиқ ва мазасиз [1].

Ишнинг мақсади – 8 ойлик эчкиларнинг гўшт ва сўйиш сифатига турли даражадаги озиқлантириш ва бичилгандан кейинги омилининг таъсирини ўрганишдир.

Тадқиқот материаллари ва усуллари. Қораўзак тумани Панаев фармс фермер хўжалигида эчкиларнинг гўшт ва сўйим кўрсаткичини аниқлаш бўйича илмий тадқиқот тажрибаси ўтказилди. Тажриба Заанен зотли сутли популяциясининг эчкилари устида олиб борилди. Бунинг учун жуфтлик аналоглари принципига кўра, 3 та эчки гуруҳи, ҳар бирида 10 та ҳайвонлар ташкил этилди. Икки гуруҳ тажрийба ва битта назорат гуруҳи тузилди (1-жадвал).

3-жадвал. Илмий тажриба олиб бориш учун схема

Гуруҳлар	Бош сони	Озиқлантириш шароити
1 чи тажриба (эчкилар)	10	ОР*+Баланслаштирилган комбикорм (40% гача озуқа қиймати)*
2 чи тажриба (бичилган)	10	ОР+Баланслаштирилган комбикорм (40% гача озуқа қиймати)
3 чи назорат (эчкилар)	10	Донли озуқа (20% гача озуқа қиймати)

Такаларни бичиш бир ойлигида жарроҳлик йўли билан амалга оширилди. 2,5 ойлигида такалар гуруҳларга бўлинган ва тенглаштириш давридан кейин тажриба бошланган.

Эчкилар 8 ойлик бўлганда, гўштни ўрганиш мақсадида (ВИЖ (1985) методи бўйича) ҳар бир гуруҳдан 3 та тажриба ҳайвонлари сўйилди [7]. Сўйиш технологияси гўшт саноатида қабул қилинган мавжуд кўрсатмаларга мувофиқ амалга оширилди. Бундан ташқари, барча бажариладиган ишлар, тажрибалар ва бошқа илмий мақсадларда ишлатиладиган ҳайвонларни ҳимоя қилиш бўйича умум қабул қилинган қоидаларга [2] мувофиқ амалга оширилди.

Совутгандан сўнг, гўшт намуналари орқа томоннинг энг узун мушакларидан олинди, улар алоҳида вакуум билан ўралган ва – 20 ° С да музлатилган. Гўшт намуналари 1 ҳафта давомида сақланади. Намуналар таҳлил қилишдан 1 кун олдин 4 ° С (± 1 ° С) да эритилди.

Кимёвий-аналитик тадқиқотлар Қорақалпоғистон ветеринария санитария экспертизаси лабораториясида ўтказилди.

Тадқиқот натижалари. Гўшт маҳсулдорлиги тушунчаси бир қатор кўрсаткичларни умумлаштиради – сўйим вазни, сўйим чиқими, оғирлиги ва энг қимматли қисмларининг ҳосилдорлиги, тана гўштининг морфологик таркиби, ёғнинг

тақсимланиш табиати, гўштнинг кимёвий таркиби, ҳар иккала маҳсулотдаги калория миқдори, наслли наслчилик ва чатиштиришда.

Бичишнинг самарадорлиги нафақат эчкиларда у ёки бу белгининг мутлақ ривожланишига, балки олинган ҳайвон турининг белгиланган стандартларга қанчалик мос келишига ёки ушбу стандартлар белгиларни қай даражада рағбатлантиришига боғлиқ қилинган.

Тажрибадаги эчкилар бир хил шароитда сақланганлиги сабабли, уларнинг гўшт маҳсулдорлигини муайян муҳит шароитида ирсиятнинг ривожланиши натижасида кўриб чиқиш мумкин деб ҳисоблаймиз.

Гўшт маҳсулдорлигини ўрганиш учун биз тажрибадаги эчкиларни 8 ойлигида ҳар бир гуруҳдан 3 бошдан назорат сўйишни амалга оширдик (2-жадвал).

3-жадвал. 8 ойлик ёшдаги эчкиларнинг сўйим кўрсаткичлари, M±m (n=3)

Кўрсаткичлар	Гуруҳлар		
	1-чи тажриба	2-чи тажриба	3 чи назорат
Тирик оғирлиги, кг	39,76±0,523**	32,63±0,272**	35,73±0,560
Тана гўшти (совитилмаган), кг	15,56±0,169***	11,72±0,070	12,36±0,296
Масса охлажденной туши, кг	15,33±0,061***	11,52±0,053	12,12±0,293
Ички ёғ, кг	0,420±0,015*	0,963±0,008***	0,293±0,029
Сўйим масса, кг	15,72±0,098***	12,49±0,049	12,41±0,320
Сўйим чиқими, %	39,54±0,288***	38,27±0,192***	34,73±0,456

*P>0,95; **P>0,99; ***P>0,999.

Маълумотлардан кўриниб турибдики, сўйишдан олдинги тана вазни бўйича биринчи тажриба гуруҳидаги эчкилар сўйиш олдидан энг яхши вазнга эга (39,76 кг). Назорат гуруҳидаги эчкилар билан солиштирганда устунлик сезиларли фарқ билан 4,03 кг ни ташкил этди (P >0,99). Иккинчи тажриба гуруҳнинг эчкилари (бичилган) бу кўрсаткич бўйича биринчи гуруҳ аналогларидан ҳам паст эди, фарқ 7,13 кг ва назорат гуруҳидаги эчкиларга нисбатан 3,1 кг ни ташкил этди (P > 0,99).

Гўшт маҳсулдорлигининг ҳал қилувчи кўрсаткичи совитилмаган тана гўштининг оғирлиги ҳисобланади. Оғир тана гўшти кучли суяклар, яхши ривожланган жамбон ва мушак тўқималари, ички аъзолари бўлган соғлом ҳайвонларда ҳосил бўлади. Олинган маълумотларни таҳлил қилишда биз қуйидаги кўрсаткичларни ўрнатдик.

Шундай қилиб, биринчи тажриба гуруҳининг эчкиларида жуфтланган тана гўштининг вазни энг катта бўлди, яъни 15,56 кг, бу сезиларли фарқ билан назорат гуруҳидаги эчкиларга қараганда 3,2 кг га кўп (P > 0,999). Иккинчи тажриба гуруҳнинг эчкилари (бичилган) бу кўрсаткич бўйича бошқа гуруҳлардаги аналоглардан паст эди, биринчи гуруҳ эчкилари билан фарқ 3,84 кг ва назорат гуруҳи билан – 0,64 кг. Кўриб турганимиздек, олинган маълумотларга асосланиб, 8 ойлик эчкилар гўшт маҳсулдорлиги учун етарли кўрсаткичларга эга ва сўйиш учун мос келади.

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311092

Кўпгина тадқиқотчилар боқиш жойларида интенсив озиқлантириш пайтида эчкиларнинг тана гўштида ёғнинг эрта чўкиши фактларини аниқладилар. Бундан ташқари, бу кўрсаткич зоти, ёши, жинси ва озиқланиш шароитлари каби омилларга таъсир қилади. Эчкиларда, қўйлардан фарқли ўлароқ, ички ёғлар кўпроқ, тери ости ва мушак ичига ёғлар камроқ тўпланади [1].

Ички ёғ миқдори бўйича, биз кутганимиздек, иккинчи экспериментал гуруҳнинг эчкилари (0,963 кг) максимал вазнга эга бўлди, бу сезиларли фарқ билан назорат гуруҳидаги эчкиларга қараганда 0,670 кг га кўп (P > 0,999). Биринчи гурух эчкиларининг ички ёғ массаси бичилган эчкилариникидан 0,543 кг га кам, лекин назорат гуруҳидаги эчкиларникидан 0,127 кг га кўп, сезиларли фарқ билан (P > 0,95). Бизнинг маълумотларимиз бичилган эчкиларда, ҳам ички, ҳам тери ости ёғида ёғнинг эрта чўкиши белгиланган мунтазамлигини тасдиқлайди. Шуни таъкидлаш керакки, эчки гўшти ёғсиз гўштларга тегишли, аммо шунга қарамай, ёғ тўқималарининг ривожланиши тананинг ривожланишининг умумий қонуниятларига бўйсунади, яъни у суяк ва мушакдан бироз кечроқ ривожланади. Шунинг учун ёғ тўқималарининг ривожланиши ҳайвонларнинг жинси ва ёшига боғлиқ.

Тажрибадаги ёш ҳайвонларнинг гўшт маҳсулдорлигини баҳолашда асосий кўрсаткичлар сўйим вазни ва сўйим чиқими ҳисобланади.

Жадвалдаги маълумотлардан кўриниб турибдики, биринчи тажриба гуруҳидаги эчкиларнинг энг юқори сўйим вазни 15,72 кг ни ташкил этди, бу сезиларли фарқ билан назорат гуруҳидаги эчкиларга қараганда 3,31 кг га кўп (p> 0,999). Назорат гуруҳининг эчкилари билан иккинчи тажриба гуруҳининг эчкиларида сезиларли фарқ топилмади.

Тажрибадаги эчкиларда сўйим чиқимига кўра, биринчи ва назорат гуруҳидаги ҳайвонлар ўртасида сезиларли фарқ (p> 0,999) аниқланди – 4,81%, шунингдек, иккинчи ва назорат гуруҳидаги эчкилар ўртасида – 3,54%. Шундай қилиб, биринчи тажриба гуруҳининг эчкилари 39,54%, иккинчи тажриба гуруҳидаги эчкилар 38,27% ва назорат гуруҳи эчкилари 34,73% энг юқори сўйим кўрсаткичига эга бўлди.

Гўштнинг сифати ундаги асосий компонентларнинг нисбати – намлик, ёғ, оқсил, минераллар ва тўлиқ ва нуқсонли оқсилларнинг таркибига боғлиқ. Гўшт маҳсулдорлиги ва гўштнинг кимёвий таркиби шаклланишига озиқланиш даражаси, сақлаш шароитлари, зот, ҳайвоннинг ёши ва жинси таъсир қилади [3].

Гўштнинг асосий компоненти мушак ва ёғ тўқимасини ўз ичига олган пулпа ҳисобланади. Шунинг учун гўшт маҳсулотлари сифатини тавсифловчи асосий кўрсаткичлардан бири сифатида тана гўштининг гўштли қисмининг кимёвий таркибини ўрганиш катта аҳамиятга эга. Шу муносабат билан биз барча гуруҳлардаги эчкиларнинг орқа мушакларининг кимёвий таркиби намуналарини ўрганиб чиқдик, олинган маълумотлар алоҳида қизиқиш уйғотади ва 3-жадвалда келтирилган.

3-жадвал. Эчкиларнинг узун орқа мушакларининг кимёвий таркиби, M±m (n=3)

Кўрсаткичлар	Гуруҳлар		
	1 чи гуруҳ	2 чи гуруҳ	3 чи гуруҳ
Протеин, %	19,09±0,354*	19,31±0,231*	20,21±0,132
Ёғ, %	5,22±0,515*	7,48±1,014**	2,31±0,6

Намлик, %	74,13±0,524*	73,07±0,982*	76,17±0,318
Қуруқ модда, %	25,83±0,521*	26,93±0,982*	23,83±0,318

Тажрибадаги эчкилар гўштининг ўртача намунасини таҳлил қилганда асосий кўрсаткичлар бўйича қуйидаги натижаларга эришилди. Назорат гуруҳидаги эчкилар энг кўп протеин миқдорига эга – 20,21%, биринчи ва иккинчи гуруҳ эчкилари – мос равишда 19,09 ва 19,31%. Энг юқори ёғлилик, биз кутганимиздек, иккинчи гурух эчкиларида 7,48%, энг пасти эса назорат гуруҳидаги эчкиларда 2,31% эди. Ҳайвонларни бичиш гормонал ҳолатнинг ўзгаришига олиб келади, бу бизнинг ҳолатларимизда тана гўштининг эрта тузланишига ва гўштнинг кимёвий таркибининг ўзгаришига олиб келади [5].

4-жадвал. Тажрибадаги эчкилардан гўшт маҳсулдорлиги бўйича олинган иқтисодий саморадорлик

Кўрсаткичлар	**Гуруҳлар**		
	1 чи тажриба	2 чи тажриба	3 чи назорат
Маҳсулотларни сотишнинг умумий ҳажми (совитилган тана гўшти массаси), кг	15,33	11,52	12,12
Гўштнинг сотилиш баҳоси, сум	49	49	49
Ўрташа бошиги маҳсулот сотишдан тушган соф фойда, сум	751,17	564,48	593,88
Ҳар бир бошга сарфланган ҳаражатлар, сум	435,38	422,22	368,08
Ўрташа бошига маҳсулот сотишдан олинган фойда, сум	316,79	142,26	225,82
Рентабеллик даражаси, %	42,17	25,20	38,02

Намлик миқдори бўйича унинг энг юқори миқдори назорат гуруҳидаги эчкиларда (76,17%), биринчи ва иккинчи гуруҳ эчкиларида – мос равишда 74,13% ва 73,07%, сезиларли фарқ билан (P> 0,05). Қуруқ моддалар таркибига кўра, энг юқори кўрсаткич кастратсия қилинган эчкиларда (26,93%), энг паст кўрсаткич – назорат гуруҳидаги эчкиларда 23,83%.

Шундай қилиб, жадвалдаги маълумотлардан кўриниб турибдики, субекспериментал эчкиларнинг ўртача намунасининг кимёвий таркибидаги гуруҳлар ўртасидаги фарқ унчалик катта эмас, лекин биринчи экспериментал гуруҳнинг эчкилари устунликка эга.

Эчки гўшти ишлаб чиқариш самарадорлиги кўп жиҳатдан гўшт маҳсулдорлиги даражасига боғлиқ. Эчкиларнинг тажриба гуруҳлари ўртасида озиқланишнинг бир хил даражаси билан биз уларнинг гўшт маҳсулдорлигининг миқдори ва сифати бўйича фарқларни аниқладик.

Тажрибадаги эчкиларни сўйиш бўйича олинган маълумотларга асосланиб, биз бозорда бир бошни сотишдан тушган даромадни ҳисоблаб чиқдик. Қорақалпоғистон бозорида 1 кг эчки гўштининг ўртача нархи 49 мингни ташкил қилади. Шундай қилиб, бизнинг тадқиқотимиз давомида эчки тана гўштини бозорда сотишда биз биринчи экспериментал гуруҳ (совутилган тана гўштининг массаси 15,33 кг) сотишдан қуйидаги ҳақиқий тушумни олдик, иккинчи гуруҳ учун 564,4 минг сумни ташкил этди.

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311092

Совутилган тана гўштининг массаси 11,52 кг) – 403,2 минг сум ва назорат қилиш учун (совутилган тана гўшти оғирлиги 12,12 кг) – 593,8 минг сум.

Берилган маълумотлардан кўрамизки, парвариш қилиш учун энг катта харажатлар биринчи тажриба гуруҳи эчкиларида (435,38), иккинчи тажриба гуруҳи эчкиларида бу кўрсаткич 422,22 минг сумни, назорат гуруҳида эса энг кўп бўлган. Энг кичиги – 368,08 минг сумни назорат гуруҳларда етиштиришнинг юқори харажатлари ишлатилган аралаш озуқа нархи билан изоҳланади, унинг нархи назорат гуруҳидаги эчкиларникидан 2 баравар кўп эди. Шундай қилиб, ўсишнинг таннархи ва ўсиш интенсивлиги ва тирик вазндаги фарқ етиштиришнинг рентабеллик даражасига таъсир кўрсатди.

Шундай қилиб, биринчи тажриба гуруҳининг эчкиларида рентабеллик даражаси энг юқори бўлиб, 42,17% ни ташкил этди, иккинчи тажриба гуруҳи эчкиларида бу кўрсаткич энг паст – 25,20% ва назорат гуруҳидаги эчкиларда рентабеллик 38,02% ни ташкил этди. Ўтказилган тадқиқотлар натижалари эчкиларни эрта ёшда кастратсия қилишнинг иқтисодий нуқтаи назардан номақбуллигини тасдиқлади.

Хулоса. Эчкиларни назорат сўйим натижаларига кўра, биринчи тажриба гуруҳидаги эчкилар бошқа гуруҳлардаги тенгдошларига нисбатан яхшироқ сўйим кўрсаткичига эга эканлиги аниқланди. Шундай қилиб, биринчи тажриба гуруҳининг эчкиларида жуфтланган тана гўштининг вазни энг катта бўлди, яъни 15,56 кг, бу сезиларли фарқ билан назорат гуруҳидаги эчкиларга қараганда 3,2 кг га кўп (P> 0,999). Иккинчи тажриба гуруҳнинг эчкилари (бичилган) бу кўрсаткич бўйича бошқа гуруҳлардаги аналоглардан паст эди, биринчи гуруҳ эчкилари билан фарқ 3,84 кг ва назорат гуруҳи – 0,640 кг.

Ветеринария лабораторияси мушакларининг физик ва технологик кўрсаткичлари биринчи ва иккинчи гуруҳдаги тажрибадаги эчкиларнинг мушак тўқималарининг юқори қийматини тасдиқлайди. Энг юқори ёғлилик, биз кутганимиздек, иккинчи гуруҳ эчкиларида – 7,48%, энг паст кўрсаткич назорат гуруҳидаги эчкиларда – 2,31% бўлди.

Намлик миқдори бўйича унинг энг юқори миқдори назорат гуруҳидаги эчкиларда 76,17%, биринчи ва иккинчи гуруҳ эчкиларида – мос равишда 74,13% ва 73,07%, сезиларли фарқ билан (P> 0,05). Қуруқ моддаларнинг таркибига кўра, энг юқори кўрсаткич кастратсия қилинган эчкиларда 26,93%, энг паст фоиз – назорат гуруҳидаги эчкиларда (23,83%).

Гўшт учун эчки етиштиришнинг иқтисодий самарадорлигининг асосий кўрсаткичлари маҳсулот таннархи, уни сотишдан тушган тушум, фойда ва рентабелликдир. Шундай қилиб, биринчи тажриба гуруҳи эчкиларида рентабеллик даражаси энг юқори бўлиб, 42,17% ни ташкил этди, иккинчи тажриба гуруҳи эчкиларида бу кўрсаткич энг паст 25,20% ва назорат гуруҳидаги эчкиларда рентабеллик даражаси 38,02% ни ташкил этди.

Шундай қилиб, тадқиқотлар натижасида эчкиларни 8 ойлигида сўйишда сўйиш даражаси ва гўшт сифатига ижобий таъсир кўрсатувчи асосий омил “озуқа омили” эканлиги аниқланди. Бичиш фақат эчкиларнинг гўшт ва сўйим кўрсаткичларининг шаклланишини секинлаштиради.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Методические рекомендации по оценке мясной продуктивности и качества мяса убойного скота. – ВНИИМС. – Оренбург, 1984. – 58 с.
2. Рассихина, В. Э. Маркетингове дослвдження регюнального ринку продукции вивчарства / В. Э. Рассихина // Инновация экономика: Всеукраинський науково-виробничний журнал. – 2011. – № 7. – С. 184-191.